

УДК 303.321

DOI: 10.60022/1(3)-2MHD

Гапоненко Віра Анатоліївна

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Haronenko Vira

Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

ORCID: 0000-0002-1004-3165

Топчий Олександр Сергійович

кандидат історичних наук, старший викладач

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Topchii Olexandr

PhD in History, Senior Lecturer

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

ORCID: 0000-0002-9102-2541

ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Анотація. У статті розглядається роль освіти у реалізації цілей сталого розвитку як засобу формування суспільного світогляду, соціальної мобільності, співпраці. Розглядаються особливості освіти на поточному етапі розвитку світової спільноти, зокрема досліджено вплив глобалізаційних, інформаційних, безпекових чинників на зміст та характер освітніх процесів.

Специфіку сучасних освітніх стратегій зумовлюють універсальні стандарти освітньої діяльності, зокрема доступність, рівність всіх учасників освітнього процесу, академічну свободу, поглиблення компетентнісного підходу, проблемно орієнтовного навчання, застосування нових технологій у дослідженнях.

Доведено інституційну спроможність освіти сприяти реалізації цілей сталого розвитку, зокрема подолання бідності, гідної праці, миру, партнерства тощо. Сформульовано рекомендації щодо перспектив оптимізації стратегії освітньої політики у контексті світових трансформаційних процесів, зокрема сприяння реалізації громадянської освіти, неформальних освітніх заходів.

Ключові слова: сталий розвиток, трансформація світового порядку, інституційна спроможність, чинники світового розвитку, глобалізація, цифровізація, громадянська освіта.

EDUCATIONAL STRATEGIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF POST-WAR TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER

Abstract. The article examines the role of education in the implementation of sustainable development as a trauma of the formation of a social worldview, social mobility, and cooperation. The features of education at the current stage of development of the world community are considered, in particular, the influence of globalization, information, and security factors on the content and nature of educational processes is investigated.

The specificity of modern educational strategies is determined by universal standards of educational activity, in particular, accessibility, equality of all participants in the educational process, academic freedom, deepening of the competency-based approach, problem-based learning, and the use of new technologies in research.

The institutional capacity of education to contribute to the implementation of sustainable development goals has been proven, in particular, poverty eradication, decent work, peace, partnership, etc. Recommendations have been formulated regarding the prospects for optimizing the educational policy strategy in the context of global transformation processes, in particular, promoting the implementation of civic education and non-formal educational activities.

Keywords: sustainable development, transformation of the world order, institutional capacity, factors of world development, globalization, digitalization, civic education.

Постановка проблеми. Беззаперечним є факт надзвичайно високої ролі освітніх закладів

для суспільного розвитку. Вони здійснюють місію служіння громаді як прямо шляхом співпраці із державними, громадськими, приватними організаціями, так і опосередковано через підготовку нової генерації лідерів. Їх значення продовжує зростати і в сучасному світі в умовах глобальної турбулентності, що зумовлює трансформацію усталених цінностей та правил.

Показовим у цьому напрямі є реалізація освітніх стратегій сталого розвитку, адже якісна освіта є, водночас, і однією з цілей сталого розвитку і засобом для досягнення всіх інших. У сучасному світі особливого значення набуває здатність закладів освіти адаптуватись до обставин та виявляти гнучкість у організаційних і змістовних формах навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблематика доволі ґрунтовно розроблена у науковій літературі. Вітчизняні [1-2] та зарубіжні [3] автори виокремлюють теоретичні засади значення освітньої політики, розкривають зміст цілі «якісна освіта», аналізують зарубіжний досвід імплементації концепції сталого розвитку в освіту. Важливими джерелами з вивчення проблематики сталого розвитку є міжнародні та вітчизняні нормативні документи, електронні бази даних [4-7]. Проте, необхідність поглиблення отриманих дослідницьких результатів у контексті мілітарних загроз, глобалізації, цифровізації досі потребує поглиблення.

Тому **метою статті** є аналіз основних стратегій освітньої політики у імплементації стратегій сталого розвитку в умовах трансформації сучасного світового порядку.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети, насамперед, окреслимо сутність сталого розвитку та його цілі. Основні принципи сталого розвитку викладені у низці міжнародних документів, зокрема «Глобальні цілі сталого розвитку 2030» [4]. Варто відзначити, що якісна освіта є не лише однією із цілей сталого розвитку, але й механізмом імплементації інших принципів. Для прикладу, досягнення більшості цілей неможливе без критичного мислення, здатності протистояти пропаганді, популізму, формування національної ідентичності та громадянської культури. Доступність освіти є інструментом подолання бідності, соціального партнерства, забезпечення рівності, зменшення соціальної бази для насильства та екстремізму. Активна громадянська позиція і свідомість молоді в майбутньому стане запорукою інвестицій в зелену економіку, зміцнення інститутів громадянського суспільства та політичної участі.

Особливості їх імплементації в освіті деталізовані Йоганнесбурзьким планом реалізації (JPOI) щодо досягнення загальної початкової освіти до 2015 року (2002), Дакарською рамковою програмою дій щодо освіти для всіх, усунення гендерної нерівності в початковій та середньої освіти до 2005 р. та на всіх рівнях освіти до 2015 р.

Важливо звернути увагу на те, що роль освіти у досягненні цілей сталого розвитку вбачається міжнародною спільнотою у її здатності формувати суспільні цінності та консолідувати сталі суспільства. Цей підхід був проголошений ЮНЕСКО у 2005 році у контексті Десятиліття освіти для ООН та деталізований у підсумковому звіті «Формування майбутнього, якого ми хочемо» у листопаді 2014 року в Нагої (Японія). Було наголошено на необхідності партнерства освітніх установ, інтеграції цілей сталого розвитку в політики, стратегії і програми, навчальні матеріали і підручники, в освіту вчителів, навчальні класи та обладнання [4].

На сьогодні усталеними принципами якісної освіти є інклюзивність освіти, навчання впродовж життя, виховання громадянських, санітарних, споживчих навичок від початкової до вищої школи, а пріоритетними напрямками досліджень є такі міждисциплінарні теми як культура та релігія для сталого майбутнього, корінні знання та стійкість, гендерні проблеми та сталий розвиток, населення та розвиток, стає сільське господарство, туризм, стійкі спільноти [5].

Проте, стрімкі суспільні зміни часто вимагають нових підходів до реалізації концепції сталого розвитку. Деякі принципи виявляються суперечливими або нездійсненними на практиці, виникають нові загрози для їхньої реалізації у повсякденному житті. До визначальних чинників імплементації стратегій сталого розвитку відносимо демократизацію, глобалізацію та цифровізацію. Розглянемо як ці трансформаційні процеси впливають на освітні стратегії.

Так, *демократизація* впливає на плюралізм політичних і міжнародних акторів, визначає пріоритетність інтересів індивіда відносно державних або національних. Формуються відповідні освітні пріоритети. Зокрема, забезпечення доступності освіти має сприяти зниженню рівня соціальної напруженості у суспільстві, узгодженню соціальних інтересів, створення умов для безконфліктного вирішення питань війни й миру, глобальних екологічних проблем, безпеки й роззброєння, подолання відсталості й бідності, досягнення справедливого порядку у світі.

Глобалізаційні процеси зумовлюють взаємозалежність народів і держав, і, відповідно, спорідненість стандартів освіти, загальновизнаних норм, зростання значення загальних досягнень наукових досліджень в інтересах світової цивілізації, зміцнення політичних і економічних взаємозв'язків. Водночас, глобалізація нехтує різноманітність культур і цивілізаційних особливостей.

Глобалізація тісно пов'язана з принципом інтернаціоналізації освіти. Остання полягає у членстві

університетів у міжнародних освітніх організаціях і програмах, розширенні ЗВО партнерів у всіх регіонах світу, сприяння міжнародній академічній мобільності студентів та науково-педагогічних працівників, підготовки здобувачів за програмами подвійних та спільних дипломів, проведення спільних міжнародних досліджень. Такий напрям освітньої діяльності, безумовно значно посилює інтеграційні процеси у освітній простір.

Глобальні комунікаційні зв'язки освітніх закладів збільшують їх потенціал у забезпеченні цілі сталого розвитку із партнерства заради миру та спроможних інститутів. Академічна спільнота стає суб'єктом стратегічних комунікацій та культурної дипломатії, оскільки поширює достовірну інформацію про поточні події та рішення, осмислення історичних кейсів військових конфліктів та їх вирішення, трансформації сучасних міжнародних відносин, перспектив подальшої демократизації та євроінтеграції через особисті та організаційні контакти, наукові заходи. Прикладом таких комунікацій стали цілеспрямовані дії університетів із привернення уваги світової громадськості до подій в Україні із підписання петицій і звернень щодо розголошення достовірної інформації про ситуацію в Україні [8].

Нарешті, *цифровізація* суспільних процесів зумовлює трансформацію уявлень про академічну етику і доброчесність, посилює роль критичного мислення, медіа грамотності, набуття м'яких навичок в освітньому процесі. До них, зокрема належать лідерство, комунікабельність, креативність, підприємництво, винахідливість, ініціативність, дисципліна, наполегливість, мотивованість, цілеспрямованість, вміння презентувати себе, працювати в команді, емпатія співпрацювати, організаційні навички. Високу цінність мають атрибути глобального громадянства (здатність до міжкультурного спілкування, толерантність, відкритість, повага до різноманітності, активна політична участь, повага до навколишнього середовища).

Також розвиток технологій штучного інтелекту вимагає нових підходів до методології дослідження, цитування, розробки стандартів допустимих засобів його застосування. Новітні досягнення спрощують науковий пошук первинної інформації, обробку та візуалізацію статистичних та інформаційних даних. Це розширює можливості аналізу широкого предметного поля, проведення масштабних і глибоких досліджень. Однак, застосування штучного інтелекту значно збільшує ризики отримання недостовірної інформації, поширення фейків або необґрунтованих точок зору.

В умовах збройної агресії академічна етика і доброчесність передбачає не лише самостійність, але й як до соціальна відповідальність досліджень. Адже, високий авторитет викладача і науковця має сприяти протидії ворожій пропаганді, зниження ймовірності споживання неправдивої інформації. Тому важливо постійно стимулювати зростання громадянської культури, насамперед, у науково-педагогічних працівників, вчителів. Тобто, підвищення кваліфікації освітян має спрямовуватись на вміння визначити якість використовуваної інформації, здатність до її критичного аналізу. Важливою є здатність формувати і підтримувати комунікаційний імідж та репутацію викладачів, навчальних закладів, освіти загалом. Невід'ємний атрибут наукової діяльності у сучасних умовах – це ретельна перевірка будь-якої інформації та відмова від її розповсюдження у випадку будь-яких сумнівів щодо її достовірності або однозначності.

У світлі українських реалій важливу роль відіграє й навчання впродовж життя. Проблема переоцінки цінностей актуальне для старших груп населення, а потенційно – для успішної реінтеграції тимчасово окупованих територій. Освіта може стати важливим інструментом адаптації ветеранів для мирного життя або внутрішньо переміщених осіб. Це зможе гарантувати послаблення соціальної напруженості в умовах подолання наслідків війни та кризи.

У контексті проаналізованих тенденцій сформулюємо декілька напрямів оптимізації освітньої політики для ефективної реалізації концепції сталого розвитку. По-перше, це пріоритет виховання високого рівня громадянської культури та політико-правової свідомості, орієнтація на реалізації системних та заходів із формування екологічного мислення, поширення ідей суспільного миру та консолідації здатності організовувати свою діяльність на засадах демократичних європейських цінностей, патріотизму та національної ідентичності.

Для прикладу, окреслені завдання задекларовані у Стратегії КНЕУ як усвідомлення важливості протидії ворожому інформаційно-пропагандистському впливу складової війни, стимулювання навичок критичного мислення, медіа грамотності, механізмів конвенційної громадської участі та контролю за представниками державних інституцій, розвінчування історичних і сучасних фейків [9].

По-друге, доцільною є подальша трансформація освітніх методів, що дадуть змогу на підсвідомому рівні формувати внутрішні імперативи і регулятори поведінки нового покоління. Згодом вони мають стати фундаментом для високої політико-правової культури резерву еліти у різних царинах суспільного життя. Адже, ціннісний рівень світогляду не може бути засвоєний через викладання знань та вмінь традиційними методами. Становлення громадянської позиції є результатом наслідування певних поведінкових зразків та практичних кейсів, експериментального і проблемного навчання,

сторітелінгу, формування історичної пам'яті. Тому ефективним видається наскрізне застосування історичних, культурних, етичних зразків у викладанні всіх освітніх компонентів за допомогою апеляції до самостійного пошуку і рефлексії здобувачів освіти у ході дискусій, реалізації групових проєктів. Гармонійним доповненням аудиторних занять має бути неформальна освіта, участь здобувачів у наукових, виховних, патріотичних заходах.

По-третє, важливим напрямом освітньої політики в умовах трансформації світового порядку є активізація громадянської освіти. За визначенням Стенфордської енциклопедії, громадянська освіта – це процес впливу на переконання людей, зобов'язання, здібності та дії як членів або потенційних членів спільнот. Це залежить від інституцій і спільнот, які передають цінності та норми [10]. Це особливо важливо у умовах втрати звичних життєвих орієнтирів, зокрема для трансформаційних і пострадянських спільнот.

На жаль, часто як на державному рівні, так і у певних ЗВО формальне дотримання задекларованих демократичних принципів переважає над їх системною реалізацією у повсякденній практиці і професійній діяльності. Часто для цього бракує досвіду і вмінь, або на заваді стають пережитки авторитарного минулого. У інших випадках надмірними є норми педагогічного навантаження, що не залишають простору для розвитку, або обмежене фінансування освітньої галузі. Тому актуальним залишається вироблення бачення громадянської освіти як механізму формування загальної культури толерантності, відкритості, інформаційної грамотності, академічної доброчесності.

Конкретними кроками імплементації громадянської освіти є ретельний аналіз змісту навчальних та наукових методичних матеріалів, посібників, тематики робіт в контексті їх відповідності поточним проблемам, проведення освітньо-наукових заходів із залученням експертів і широкої громадськості для неупередженого обговорення політичних подій та дискусійних тем, вшанування визначних особистостей та дат. Для всіх націй, надто постколоніальних, обов'язковою є популяризація власної культурно-історичної спадщини, досягнень у галузі економіки, культури, науки внутрішній і зовнішній аудиторії.

Висновки. Отже, міжнародна суспільна практика напрацювала низку принципів сталого розвитку, зокрема і в освіті. Згідно з укладеними міжнародними документами пріоритетами сучасної освітньої політики є навчання впродовж життя, інклюзивна освіта, диджиталізація освітнього простору, багатоманітність поглядів та плюралізм освітнього процесу, академічна доброчесність та етика.

Водночас, стрімкі процеси трансформації світового порядку, зокрема глобалізації, цифровізації, посилення безпекових ризиків, вимагають і зваженої освітньої політики із адаптації та забезпечення інституційної спроможності освітньої галузі. Світові та українські ЗВО на сьогодні зберігають визначальну роль у створенні світоглядних і духовно-ідеологічних засад сталого розвитку, демократії та універсальних цінностей у турбулентному середовищі. Вони втілюють непорушність загальнолюдських інтересів та пріоритетність особистості, сприяють інтеграції у спільний освітній простір.

Проте, системність у досягненні цілей сталого розвитку залежить не лише від стихійної адаптації закладів освіти до викликів сучасності, але й цілеспрямована державна політика. Її змістом мають стати такі напрями як імплементація в освітній процес релевантних освітніх практик формування високого рівня політико-правової культури, сталих норм поведінки та систему переконань академічної спільноти загалом через активні методи навчання, самостійний пошук і рефлексію, case study, дискусій, групових проєктів, поза аудиторні заняття і дослідження.

Також перспективним напрямом освітньої політики є подальший розвиток заходів культурної дипломатії та обміну досвідом з антикризового менеджменту, резильєнтності до загроз на міжуніверситетському та глобальному рівнях. Вони покликані кристалізувати базові універсальні цінності світового суспільного розвитку та національної ідентичності задля збереження світового порядку.

Література

1. Кіндратець О. М. Політичні детермінанти сталого розвитку. Монографія. Запоріжжя: Ви-во ЗДІА, 2007. 256с.
2. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього: [монографія] / [Хвесик М. А., Бистряков І. К., Левковська Л.В., Пилипів В. В.]; за ред. акад. НААН України М. А. Хвесика. К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку», 2012. 465 с.
3. Invisible University for Ukraine: Essays on Democracy at War. URL: <https://d119vjm4apzmdm.cloudfront.net/open-access/pdfs/9781501782886.pdf>
4. Глобальні цілі сталого розвитку 2030 [http://www.un.org.ua/images/documents/3615/цілі_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/цілі_web(2).pdf)
5. Закон України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=329>

6. Профіль країни ЦСР Україна <https://country-profiles.unstatshub.org/ukr#goal-11>
7. Цілі Сталого Розвитку: Україна: національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. К., 2017. 176 с
8. Science for Ukraine. NGO. URL: <https://scienceforukraine.eu/>
9. Стратегія розвитку КНЕУ імені Вадима Гетьмана на 2025-2029 pp. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Q2ZBAfq-hmspY0qLqesHOXeoBIHxfn3z/view>
10. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2000. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/civic-education/notes.html#note-1>.

References

1. Kindratets O. M. Politychni determinanty staloho rozvytku. Monohrafiia. Zaporizhzhia: Vy-vo ZDIIa, 2007. 256s.
2. Stalyi rozvytok: svitohliadna ideolohiia maibutnoho: [monohrafiia] / [Khvesyk M. A., Bystriakov I. K., Levkovska L.V., Pylypiv V. V.]; za red. akad. NAAN Ukrainy M. A. Khvesyka. K. : Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku», 2012. 465 s.
3. Invisible University for Ukraine: Essays on Democracy at War. URL: <https://d119vjm4apzmdm.cloudfront.net/open-access/pdfs/9781501782886.pdf>
4. Hlobalni tsili staloho rozvytku 2030 [http://www.un.org.ua/images/documents/3615/tsili_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/tsili_web(2).pdf)
5. Zakon Ukrainy «Pro Stratehiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku» <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=329>
6. Profil krainy TsSR Ukraina <https://country-profiles.unstatshub.org/ukr#goal-11>
7. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina: natsionalna dopovid / Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. K., 2017. 176 s
8. Science for Ukraine. NGO. URL: <https://scienceforukraine.eu/>
9. Stratehiia rozvytku KNEU imeni Vadyma Hetmana na 2025-2029 rr. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Q2ZBAfq-hmspY0qLqesHOXeoBIHxfn3z/view>
10. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2000. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/civic-education/notes.html#note-1>.